

Oľga Orgoňová, Perla Bartalošová

## **Slovník policajných profesionalizmov: pomôcka pre policajtov, poučenie pre jazykovedcov, záujmové čítanie pre verejnosť**

**Anotácia:** V predkladanom príspevku predstavujeme projekt *Slovníka policajných profesionalizmov*, odkrývame cesty jeho budovania prostredníctvom tzv. „občianskej vedy“ a približujeme ciele jeho tvorby s očakávanými efektmi. V štúdii prezentujeme bohatý ilustračný materiál slovníka na priblíženie jazykového obrazu policajného sveta. Materiálové ilustrácie prepájame s jazykovou ilustráciou spôsobov utvárania takýchto slov a s interpretáciou ich užitočnosti pre používateľov. Na základe predstavenej analýzy a interpretácie konštatujeme, že *Slovník policajných profesionalizmov* podporí zbližovanie verejnosti s touto profesionálnou skupinou a súčasne aj zbližovanie príslušníkov rôznych odborov bezpečnostných zložiek vzájomne. Slovník môže zároveň prispieť k rýchlejšej adaptácii nového príslušníka Policajného zboru Slovenskej republiky v policajnej praxi.

**Kľúčové slová:** policajné profesionalizmy, občianska veda, jazykový obraz sveta polície, dynamika, sociálna inklúzia.

### **ÚVOD**

Slovenčina ako každý iný živý jazyk má toľko podôb, koľko je potrebných na dorozumievanie medzi jej používateľmi. Tak sa vo verejných inštitúciách (a to nielen v školách) používa prevažne *spisovná slovenčina*. V takej slovenčine čítame aj novinové články, sledujeme televízne či rozhlasové vysielanie, vybavujeme si úradné veci. Vieme ale, že ľudia majú aj svoje *slangy* – neformálnu reč, v ktorej sa dorozumievajú záujmové skupiny „koníčkarov“. Len taký fotograf vie, kedy padne *zlatá hodinka* (hodina v dni, keď je najlepšie prírodné svetlo na fotografovanie), rovnako ako záhradkár najlepšie rozumie, čo to je *žabka* (univerzálny záhradkársky nôž), kým tanečník sa s ním bude „hádať“ o tanečnickej *žabke* (tanečnom prvku). A svoje *žabky* majú aj policajti, pravda, to už nie sú „koníčkari“, ale profesionáli a aj každá profesia má svoj vlastný výrazový aparát. Práve jazykovým útvarom s profesionálnymi výrazmi bude venovaný tento text. Jestvuje tiež tajná reč legálnych aj ilegálnych skupín ľudí, tzv. *argot*. Podľa tradovaných mýtov sa takáto reč spája s predstavou o komunikácii zločincov, kriminálnikov, asociálov. Nie je to celkom tak: tajná reč je preto tajná, aby jej nerozumeli nepovolani ľudia. A taká môže byť aj nevinná detská reč, v ktorej sa „utajuje“ obsah povedaného len v hre. Všetci si spomíname, ako sme v detstve používali šifrovanú reč typu: „*Vopolapám sapa Opol'gapa*“.

Naznačili sme, že svoju reč majú aj všetky profesie, čiže je to *profesionálna reč*. Súbor profesionálnych – bežne ústne používaných – výrazov sa označuje ako *profesionalizmy*, a tak ako argotizmom im rozumujú primárne len ľudia vnútri domovskej komunity, teda tu danej profesie (napríklad profesie zdravotníkov, zoológov, divadelníkov atď.). Ale nemuselo by to tak byť: v profesionálnej reči odborníkov väčšina civilných profesií nie je veľa tajného, ani nijako ináč nevhodného pre uši laikov. Problémom je, že reč profesionálov je mimo danej profesie *a priori* nezrozumiteľná (ak nepoznám význam reálií – vecí, činností, funkčných pozícií ... – daného prostredia, profesionálna reč sa pre mňa stáva cudzím jazykom). Teda aj bežné ústne pracovné vyjadrovanie policajtov môže pre laickú verejnosť znieť ako cudzojazyčný prejav. Je preto pravdepodobné, že slovám ako *federál*, *vipera*, *teleskop* či *dočahovák* (podoby „obuška“) laik neporozumie, aj keby sa hneď na onen predmet pozeral. Obyčajný laik nevie ani len to, čo je *plembák* či *lodička* (ako druhy pokrývkov hlavy policajtov a policajtiiek). Ešte viac nejasné (akoby „zašifrované“) sú

pre obyčajných ľudí skratkové slová (napríklad *estépé* – služobná telesná príprava, *esvété* – spoločný vyšetrovací tím, *iespézet* – informačný systém Policajného zboru a pod.) či nespisovné slová (ako *padeosma* – samopal vzor 58, *pluvátka* – guľová zbraň zn. ČZ 82, *špak* – strážna veža väznice atď.), ktoré tiež tvoria súčasť profesionalizmov. Prečo je to tak a čo to má za následok? Príčina je prirodzená: policajti (viac ako iní profesionáli) si nenosia prácu domov, a teda mimo výkonu profesie sa ani nerozprávajú s civilmi tak, ako s kolegami v práci. Bežní ľudia teda nemajú možnosť ich reč spoznať. Následkom je, že z nepoznaného sa rodí nedôvera, neistota, obava, možno až strach, alebo – naopak – dobrodružné nadšenie z nepoznanej „trinástej komnaty“. Prosto, svety profesionálov a neprofesionálov sa polarizujú a predstavy neznalých o ich podobe sú viac alebo menej zdeformované.

Žijeme v dobe vyznačujúcej sa nielen intenzívnym technickým pokrokom (rozvojom informačno-komunikačných technológií), ale aj zmenami v sociálnom svete. Je to éra liberalizácie ľudí, ktorí majú ambíciu participovať na riešení nielen osobných či úzko pracovných vecí, ale aj na záležitostiach so širšou verejnou platnosťou. Vytvárajú sa napríklad občianske platformy „nezdravotníkov“ za očkovanie či proti očkovaniu, „nesociológov“ za tradičnú rodinu či za jej modifikáciu, „nelingvistov“ za zachovanie nemennej spisovnej slovenčiny, či tých, čo sympatizujú s jej dynamikou a zmenami. A rodí sa nielen aktivita laikov „zdola“, ale aj tzv. „občianska veda“. Vedci začínajú načúvať stimulom laikov, nevedcov. Stimuly prichádzajú napríklad cez sociálne siete a priaznivým priestorom na spojenie vedcov s verejnosťou je internet. Cestou tzv. „crowdsourcingu“<sup>1</sup> sa napríklad tvoria „ľudové“ slovníky<sup>2</sup> nových či cudzích slov, alebo sa tak napríklad zhromažďujú nárečové slová. Seizmológom verejnosť zasa poskytuje informácie napríklad o zemetraseniach na istých miestach sveta, botanikom o výskyte istých rastlín na istých teritóriách a pod. Najangažovanejšou formou „občianskej vedy“ je vyhľadávanie vzácnych profesionálnych informácií tak, že vedec vyhľadáva samotných profesionálov a zhovára sa priamo s nimi. Výsledkom je okrem odbornej pomoci odborníkov neodborníkom premostovanie bariéry nepoznaného medzi laikmi a odborníkmi v mene vzájomného zblíženia vďaka vzájomnému spoznávaniu a v prospech všetkých zainteresovaných strán. Túto formu búrania bariér medzi svetom odborníkov a laikov nasledujú aj autorky tohto textu.

Snahou lingvistického tímu, ktorého členkami sú autorky tohto príspevku, je podpora kvality jazykovej komunikácie (nielen) v spisovnej slovenčine cestou rozširovania zoskupení ľudí, ktorí majú „niečo spoločné“. Tak sa hľadajú spoločné (poznané, zrozumiteľné) priestory medzi informatikmi a neinformatikmi, zdravotníkmi a nezdravotníkmi, alebo aj policajtmi a nepolicajtmi. To, aby sa také premostené, spoločne si dôverujúce formácie ľudí dokázali vytvoriť a udržať v harmonickej konštelácii, pravda, nejde bez zaangažovanosti troch strán: profesionálov (tu policajtov), koordinujúcich vedcov (tu lingvistov) a verejnosti. Takáto interakcia polície s laikmi s podporou jazykových odborníkov stimuluje pozitívny

---

<sup>1</sup> *Crowdsourcing* je označenie spôsobu del'by práce, pri ktorom sa úloha obvykle zadá bližšie nešpecifikovanej skupine ľudí ako všeobecná výzva. V crowdsourcingu môžu riešenia vytvárať amatéri alebo dobrovoľníci pracujúci na zadaní vo voľnom čase.

<sup>2</sup> Takýmto projektom na Slovensku je napríklad „môj slovník“ – výkladový slovník cudzích slov online, tvorený samotnými používateľmi – pozri: <http://www.mojislovník.sk/>. Slovník má aktuálne vyše 72 000 hesiel a prevádzkovatelia stránky vyzývajú čitateľov, aby neváhali doň vkladať ďalšie heslá, ak zistia, že dokážu doplniť niečo, čo tam zatiaľ chýba. Súčasne upozorňujú, že takýto otvorený slovník nezaručuje stopercentnú správnosť uvedených údajov. Príkladom crowdsourcingového slovníka je aj online *Veľký slovenský nárečový slovník* – porov. <http://slovník.dovrecka.sk/narecovy-slovník/sarisske-narecie>. Iným projektom otvoreného ľudového slovníka v Čechách je „Čeština 2.0“, v ktorom sa za 10 rokov nazbieralo 10 000 nových slov v češtine, tzv. *neologizmov*. Z nich koordinátori projektu Martin Kavka a Michal Škrabal finálne vyseletovali 3 000 životaschopných pomenovaní a tak vytvorené dielo vydali knižne v roku 2018 pod názvom *Hacknutá čeština*.

a neskreslený obraz sveta tejto profesie v očiach verejnosti a popularizuje profesiu ako takú. Na tomto mieste sa pokúsime ukázať, čo v tomto rámci robí (alebo už aj urobil) náš lingvistický tandem.

V súčasnosti na Katedre slovenského jazyka Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave lingvistky Perla Bartalošová a Oľga Orgoňová spoluvytvárajú *Slovník policajných profesionalizmov*. Cieľom danej publikácie je priblížiť profesionálnu reč (čiže neformálne ústne vyjadrovanie v pracovnej bežnej komunikácii) teoretikov i praktikov z polície transparentným jazykom, zrozumiteľným laickej verejnosti. Aj takto chceme prispieť k posilňovaniu harmonického vzťahu Policajného zboru Slovenskej republiky (ďalej len PZ SR) a spoločnosti na báze vzájomného poznania a rešpektu. Slovník policajných profesionalizmov nie je, pravda, prvým policajným slovníkom. Existuje napríklad *Bezpečnostnoprávna terminológia* (2007) od Petra Ďurča a kol.,<sup>3</sup> ktorý ale prináša výklady termínov (= presných odborných slov, nie neformálnych hovorených výrazov) z oblasti bezpečnostnoprávnych disciplín podané odborným jazykom zrozumiteľným odborníkom z tejto oblasti. Ako príklad môžeme uviesť heslo „*bezpečnostné opatrenie*“, ktoré publikácia charakterizuje takto: „*Organizačno-taktická forma výkonnej činnosti policajno-bezpečnostného subjektu na plnenie jeho úloh pri riešení vzniknutého problému alebo predpokladaného, či reálne výrazne (podstatne) zhoršeného stavu policajno-bezpečnostnej situácie, ktoré nemožno vyriešiť bežným výkonom služby, s uplatnením prostriedkov prevencie a podľa potreby aj donútenia*“.<sup>4</sup>

Pri výklade významov policajných profesionalizmov v pripravovanom *Slovníku policajných profesionalizmov* reflektujeme aj spomínanú publikáciu, avšak akcentujeme najmä profesionalizmy z bežnej ústnej komunikácie policajtov (ktorú obyčajní ľudia počujú častejšie, než čítajú teoretické diela, prípadne zákony či policajné spisy v odbornej reči). Snažíme sa pritom podať ich zjednodušenou formou, aby výklady boli blízke reči obyčajných ľudí a ich schopnosti porozumieť im. V našom pripravovanom slovníku niet termínu *bezpečnostné opatrenie*, totiž namiesto neho máme v heslári ústne používaný výraz *béóčko*. Ten vykladáme nasledovne: „*Špecifický druh posilneného výkonu služby, ktorý sa vykonáva napr. pri futbalových zápasoch, demonštráciách, nepovolených pochodoch extrémistov, ale aj pri zaisťovaní bezpečnosti na rôznych summitoch a konferenciách*.“ Treba pritom dodať, že pripravovaná publikácia rešpektuje služobné tajomstvo a neobsahuje argotické výrazy, ktoré sa v bezpečnostných zložkách používajú na pomenúvanie utajovaných vecí v záujme bezpečnosti krajiny. V slovníku sa nachádzajú profesionalizmy z oblasti policajnej kynológie, hipológie, dopravnej, poriadkovej, hraničnej a cudzineckej, kriminálnej, finančnej, železničnej polície, ako aj z oblasti kriminalisticko-expertíznych činností. Pridružená je napokon aj slovná zásoba z oblasti väzenskej a justičnej stráže. V uvedených oblastiach možno vnímať výrazné prepojenie s právom. Na ilustráciu spomeňme napr. profesionalizmus *céespé* (súvisiaci so zákonom č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok, čiže slovo tvoria iniciály CSP) alebo výrazy súvisiace s konkrétnymi paragrafmi zákonov. Taký je napríklad výraz *osempäťka* (odkazujúci na § 85 ods. 2 Trestného poriadku, podľa ktorého sa zaisťujú osoby pristihnuté pri páchaní trestného činu, príp. bezprostredne po ňom).

Popri stimulácii sociálneho zblíženia laikov s profesionálmi – teoretikmi i praktikmi – z polície s pomocou lingvistov sa, pravda, nezanedbateľne posúva aj lingvistické poznanie. V predkladanej štúdii predstavíme niektoré jazykové aspekty policajných profesionalizmov, a to na základe početného materiálu, ktorý sme zatiaľ zozbierali (cca 800 policajných

<sup>3</sup> ĎURČO, P. a kol. 2007. *Bezpečnostnoprávna terminológia*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru.

<sup>4</sup> ĎURČO, P. a kol. 2007. *Bezpečnostnoprávna terminológia*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru, s. 112.

profesionalizmov).<sup>5</sup> Uvádzame spôsoby, ako sa tieto výrazy utvárajú a poukážeme tiež, že hoci tento výrazový profesionálny register netvorili odborníci na jazyk, má také jazykovosystémové vlastnosti, aké poznáme vo vzťahu k pomenovaniu základného kodifikovaného útvaru slovenčiny – k spisovnému jazyku. Výsledný súbor slov je teda taký stmelený, logicky založený, harmonický celok, akoby to bolo „dielo“ vedcov. (Tak sa potvrdzuje univerzálna antropomorfná (ľudská) podstata aj tejto vrstvy jazyka, uspokojujúca komunikačné potreby jej používateľov.) Nezanedbateľné je tiež poznanie, že útvary profesionálnej reči v slovenskom národnom jazyku je síce do istej miery stabilný viac než napríklad spisovná slovenčina, ale nie nemenný. Aj vďaka tomuto slovníku zisťujeme, že slová týkajúce sa sledovanej profesie nie sú odtrhnuté od reálneho života: ak nastane napríklad zmena v zákonoch či zmení sa výstroj policajtov, prirodzene na to reaguje aj vyjadrovanie. Tak máme v slovníku pár „historických“ výrazov, ktoré označujú už nepoužívané reálie. Také sú napríklad *nanuky* (dnes už nepoužívané pánske topánky policajtov) či *kabelka* (dnes už nepoužívaná vysielacia).

Prirodzená jazyková „logika“ tohto slovníka sa ukazuje aj v tom, že výrazy sú medzi sebou intenzívne poprepájané vzťahmi. Jedným z takých vzťahov je významová rovnosť (čiže slová tvoria synonymné rady, kde napríklad tri-štyri slová znamenajú to isté: napríklad *putám* na spútavanie rúk sa hovorí aj *retiazky* či *klepetá*). Tiež jestvujú dvojice s opačným významom (napríklad *rozbor* vs *zborka* – čiže rozoberanie a skladanie zbrane). V slovníku sú aj viacvýznamové slová (keď jedno slovo má viac vzájomne súvisiacich významov – napríklad *autičár* je 1. zloděj áut, ale aj 2. vyšetrovateľ krádeží áut). Napokon tam nájdeme aj významovo nesúvisiace slová (tzv. homonymá), ktoré pritom majú rovnakú formu a človek by si myslel, že ide o jedno slovo. V slovníku sú v takom prípade zapísané za sebou dvakrát alebo aj viackrát rovnaké heslové slová. (Nájdeme tam napríklad štyrikrát heslo *áčko*. Totiž *áčko 1* je druh prekážky na cvičisku psov v policajnej kynológii, *áčko 2* je zbrojný preukaz skupiny A, *áčko 3* je označenie jazdy pod vplyvom alkoholu v reči dopravných policajtov a *áčko 4* je označenie diferenciálnej skupiny A vo väznici.) Slová v slovníku tak v konečnej podobe do seba „zapadajú“ ako kvalitná skladačka a podporujú ľahšiu orientáciu ľudí v celom súbore slov. Ukážeme to podrobnejšie nižšie.

Už sme pokročili v písaní o vrstve prostriedkov z reči profesionálov z polície, a tak skúsme uvažovať, či sú policajné profesionalizmy typické výrazy svojho druhu. O chápaní pojmu profesionalizmus vypovedá v *Encyklopédii jazykovedy* Jozef Mistrík takto: „Profesionalizmy sú výrazy pomenúvajúce predmety, javy a deje späté s istou pracovnou oblasťou. Používajú ich odborníci v jednotlivých vedných odboroch a pracovníci v jednotlivých výrobných oblastiach. ... Profesionalizmy vznikajú z potrieb jazykovej ekonomie (rýchly prenos informácie). Tým sa líšia od slangizmov, pre ktoré je príznačná exkluzívnosť vyjadrovania. Od slangizmov ich odlišuje aj to, že sú trvácnejšie a majú dlhodobú platnosť“.<sup>6</sup> Treba dodať, že sú to výrazy prevažne používané ústne, sú teda spravidla nielen kratšie (vyššie sa spomína ekonomickosť) než oficiálne písomné náprotivky, ale súčasne aj neformálnejšie. S profesionalizmami sa môžeme stretnúť už pri označení samotných príslušníkov PZ SR na základe ich bližšieho zaradenia, napríklad profesionalizmom je slovo *dopravák* (oproti oficiálnemu „dopravný policajt“), *hliadkar* (hliadkujúci policajt), *poriadkar/poriadkár* (poriadkový policajt), *hraničiar* (policajt, ktorý

<sup>5</sup> Materiál bol zozbieraný počas našich individuálnych rozhovorov s príslušníkmi PZ SR v priebehu roka 2020, a to z rôznych oblastí, ako bolo naznačené vyššie. Výhodou takto tvoreného slovníka oproti tzv. ľudovému slovníku je nesporné to, že výber slov aj ich výklady sú v rukách odborníkov, a teda aj slovník ako celok je dôveryhodnejší, než sú ľudovo tvorené slovníky.

<sup>6</sup> MISTRÍK, J. a kol. 1993. *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor, s. 355.

slúži na hraniciach), *mýtňák* (policajt oddelenia mýtnej polície), *nehodovkár/nehodovák/nehodár/nehodovkáš* (policajt oddelenia dopravných nehôd), *objektár* (policajt špecializovaný na výjazdy), *obchádzkar* (obecný policajt vykonávajúci obchádzkovú službu). Na druhej strane môžeme hovoriť aj o ekonomickom (stručnom) označení ľudí, ktorí páchajú trestnú činnosť. K takým výrazom patrí napríklad *vreckár* (kto ľuďom kradne veci z vrecák či kabeliek), tiež *kompotár* (kto vykráda pivnice a z nich – napríklad – kradne kompóty) atď. Policajné profesionalizmy sa používajú aj pri označení policajného odevu. Všimnime si slová ako *brigadirka* (druh pokrývky hlavy policajta, čapica so šiltom k rovnošate vzor 98), *bundoška* (služobná bunda vzor 98), tiež označenia predmetov či zbraní, ktoré policajti používajú, napríklad *kosa* (samopal vzor 58), *vipera* (železný teleskopický obušok), *placka* (služobný preukaz policajta). A takto výrazovo úsporne a pritom jednoznačne zrozumiteľne sa mapujú v ústnej reči tiež miestnosti ako *cimra* (miestnosť pre predvedené osoby) či *cépezetka* (cela policajného zaistenia). Sú medzi nimi aj viac ako jednoslovné výrazy, povedzme *štyridsať devina*. Ak si však všimneme, aký rozsiahly je ich oficiálny náprotivok (priestupok proti občianskemu spolunažívaniu podľa § 49 ods. 1 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch), zostáva nesporným, že aj takéto výrazy sú ekonomické a v ústnej reči plne kompenzujú rozsiahly písomný náprotivok, aký uplatní policajt povedzme pri písaní správy o vyšetrovaní priestupku.

## 1 JAZYKOVÝ OBRAZ SVETA POLÍCIE

Na základe zozbieraných 800 slov z reči policajtov sa pred čitateľom slovníka formuje pomerne plastický obraz sveta polície. Priblížime ho pomocou bohatého ilustračného materiálu na pozadí spôsobov, akými boli tieto profesionalizmy utvorené. Policajné profesionalizmy najčastejšie vznikali nasledujúcimi spôsobmi:

1. z **iniciálových skratiek viacslovných názvov**, napríklad *akáté* (antikonfliktný tím, z iniciálovej skratky AKT), *béóčko* (bezpečnostné opatrenie, z iniciálovej skratky BO), *bépé* (bloková pokuta, z iniciálovej skratky BP), *cédéhá* (cestná dopravná hliadka, z iniciálovej skratky CDH), *céesoká* (celoslovenská osobitná kontrola, z iniciálovej skratky CSOK), *cékáóká* (celokrajská osobitná kontrola, z iniciálovej skratky CKOK), *cépezetka* (cela policajného zaistenia, z iniciálovej skratky CPZ), *čéózetko* (číslo osobnej známky policajta, z iniciálovej skratky ČOZ), *čévéesko* (číslo vyšetrovacieho spisu, z iniciálovej skratky ČVS), *enpéjéčka* (národná protidrogová jednotka, z iniciálovej skratky NPJ), *esjééfpé* (Spravodajská jednotka finančnej polície, z iniciálovej skratky SJFP). Časť slovníka s takýmito iniciálovými výrazmi je početne pomerne rozsiahla, pre nezásvätených laikov ťažko zrozumiteľná, pričom jej výklady sa stávajú veľmi dobrým prostriedkom na vysvetlenie reálií z tohto prostredia. Takéto výklady súčasne môžu poslúžiť aj študentom Akadémie Policajného zboru (ďalej len Akadémia PZ) či mladým policajtom v praxi, ktorí sú v štádiu zvykania si na množstvo skratiek vo svojej profesii.

2. **Slovotvornou univerbizáciou** (čiže redukováním viacslovných pomenovaní na stručnejšie výrazy) s koncovkami -ka, -ko, napríklad *denka* (denná služba), *domovka* (domová prehliadka), *mierenka* (mierená streľba), *narkotizačka* (narkotizačná zbraň), *odovzdávačka* (odovzdanie spisového materiálu), *predbežko* (predbežné opatrenie), *prezidko* (Prezídium PZ SR), *spravko* (správne právo). Sem patria aj slová zakončené koncovkou –ák(y), napríklad *donucováky* (donucovacie prostriedky), *doškolovák* (doškoloňovací kurz), *komparák* (komparačný mikroskop), *muničák* (muničný sklad), *obvodák* (policajt na obvodnom oddelení PZ SR), *výstroják* (výstrojný sklad, odevná výdajňa). Tento typ

pomenovaní je tiež v slovníku veľmi početný a v slovníkoch rôznych profesií ide zároveň o najčastejší jazykový typ profesionálnych slov. Väčšina takýchto slov je hovorových, teda neformálnejších ako písomné viacslovné náprotivky týchto slov, a to je celkom prirodzený znak ústnej komunikácie ľudí nielen v profesionálnom prostredí. Ak sa totiž človek vyjadruje ústne, je veľmi často stručnejší a aj neformálnejší než v písme.

3. **Deriváciou** (čiže odvodzovaním, a to najmä pomocou prípon), napríklad *papučkár* (mestský policajt, ktorý často na zle parkujúce autá zakladá blokovacie zariadenia, tzv. „papuče“). Častým javom sú viaceré variantné prípony, ktoré sa využívajú v rôznych lokalitách či regiónoch na Slovensku. Už spomínaného mestského policajta poznáme aj ako *mesoš/mestkáč/mestkán/mestkáš/meščuch*. Rôzne varianty slova signalizujú teritoriálne odlišnosti. Kým *mesoš*, *mestkáč* a *mestkán* pochádzajú zo západného Slovenska, *meščuch* z východného Slovenska, *mestkáš* z južného Slovenska. Na južnom Slovensku je tvorba výrazov ovplyvnená maďarčinou. Výraz *mestkáš* pozostáva zo slovenského základu slova *mestk-* a maďarskej prípony *-áš*, ktorá v maďarčine naznačuje, že ide o prídavné meno. Dá sa to ilustrovať napríklad na maďarskom slove *málnáš* (význam: malinový) či *munkáš* (význam: pracovný). Ďalšími podobne utvorenými profesionalizmami sú napríklad varianty *nehodovkár/nehodovkáš*.

4. **Metaforizáciou** (prenášaním významu na základe podobnosti). Také je napríklad označenie *hruška* (cieľový priestor v tvare hrušky na streleckom terči s ľudskou postavou). Patrí sem tiež označenie hodností podľa výložiek na pleciach uniformy. Povedzme hodnosť podpráporčík sa označuje aj ako *nočný major*. Za týmto pomenovaním je dômyselná obraznosť. Podpráporčík má totiž strieborné výložky a major zlaté, v noci (v prítmí) sa však farba ťažko rozlišuje a môže dôjsť k nesprávnemu identifikovaniu danej hodnosti. Sem patrí aj výraz *biele čiapky* ako označenie príslušníkov odboru dopravnej polície, pretože majú čiapku s návlakom bielej farby. Metaforou je tiež výraz *bobrí ocas* ako obrazné označenie výčnelku na zbrani medzi palcom a ukazovákom, aby zbraň čo najpevnejšie sedela v ruke. Vtipne vyznieva výraz *dupačky* vo význame jednodielna policajná kombinéza. Výraz je motivovaný vonkajšou podobnosťou s odevom pre dojčatá s trupovou časťou a nohavicami vcelku. Výraz *jahoda* ako výstražné-svetelné, alebo zvukovo-svetelné zariadenie, ktoré je obvyčajne červenej farby, vznikol na báze podobnosti (tu farebnej) s daným ovocím. Obrazný výraz *slonie ucho* pomenúva už zaniknutý predmet. Ide o staré kožené puzdro na pištoľ s horným prekrytím, ktorý tvarom pripomína slonie ucho. Metaforami sú mnohé ďalšie slová: *domovina* (po domácky upravená zbraň), *drôtikár* (spojovací technik), *kolobežka* (výstupný list policajta), *krmítko* (poštový priečinok s pridelenými pracovnými úlohami policajtov) atď. Prenášanie významov policajných reálií na výrazy, ktoré sú známe v bežnej reči s iným pôvodným významom, má často aj sekundárny efekt. Ním môže byť aj estetický zážitok zo vzniknutého obrazu, prípadne humorný efekt, ako to vidno na niektorých uvedených príkladoch (*dupačky*, *krmítko* a pod.). Takéto pomenovania sú najväčšou „ozdobou“ Slovníka policajných profesionalizmov. Je v nich aj potenciál na ozvlášťujúce, prípadne zjemňujúce označovanie „obyčajných“, ba niekedy aj menej príjemných reálií: pripomeňme vyššie spomenuté *dupačky* (jednodielna kombinéza) alebo aj *sneh/sniežik* (kokain), *svokra* (druh cvičného streleckého terča), *kukučkár* (väzenský dozorca, ktorý kontroluje celý cez „kukátko“ na dverách) a mnohé iné.

5. **Metonymizáciou** (prenášaním významu na základe súvislosti napríklad medzi celkom a časťou), keď sa často využíva vďaka znalosti kontextu, o ktorom je reč, zostručnené označenie. Také je napríklad označenie Akadémie PZ len ako *akadémia*, či *balistika* je skondenzovaný názov oddelenia balistiky v Kriminalistickom a expertíznom ústave PZ, alebo *cudzina* slúži v reči policajtov ako označenie pre hraničnú a cudzineckú políciu.

S metonymiou sme sa stretli tiež pri označení deliktov. *Alkohol* znamená v reči dopravných policajtov „jazdu pod vplyvom alkoholu“, *drevo* zas „trestný čin krádeže dreva“ či „páchateľ a krádeže dreva“. Z takéhoto prirodzeného spôsobu tvorenia profesionalizmov vznikajú často aj vtipné formulácie evokujúce dvojzmyselnosť. Posledný príklad je dobrou ukážkou. Ak niekto povie povedzme: „*Máme tu drevo*“, núkajú sa poslucháčovi dva významy: „*Máme tu zlodeja dreva*“, ale aj „*Máme tu nešiku*“.

#### 6. Číselnými označeniami, ktoré sa využívajú pri pomenovaniach:

a) **odevov** ako *deväťdesiat osmička* (pracovný odev policajta vzor 98), ďalej *nula sedmička* (pracovný odev policajta vzor 07), či *osemdesiat päťka* (pracovný odev policajta vzor 85);

b) **zákonov**, napríklad *dvestojedenásťka* (žiadosť o poskytnutie informácií podľa zákona č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám) a zasa iným je *päťdesiatka* (majetkový priestupok podľa § 50 ods. 1 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch);

c) **zbraní**, napríklad *padeosma*, *päťdesiatosmička* (samopal vzor 58);

d) **trestov policajta**, napríklad *pätnásť na tri* (zníženie platu o 15 % na 3 mesiace), *päť na jedna* (zníženie platu o 5 % na 1 mesiac) či *desať na jedna* (zníženie platu o 10 % na 1 mesiac).

Takýto spôsob pomenúvania profesionálnych výrazov (pomocou čísel) je ďalšou typickou črtou slovníka z každodennej reči policajtov podobne ako na začiatku podkapitoly spomenuté iniciálové výrazy. Ide o akčné, stručné a pritom jednoznačné pomenovania, ktoré sú, pravda, laikom celkom nezrozumiteľné a treba im ich vysvetliť.

7. **Tvorením viacslovných ustálených slovných spojení**, ktorými sa označovali najmä činnosti v rámci vykonávania policajnej služby, napríklad *chytiť rybu* (zastaviť vozidlo a sankcionovať šoféra), *ísť vybavovať* (ísť vykonať hraničnú kontrolu), *mať chvost* (byť priamo fyzicky sledovaný), *mať pacientov* (mať dohľad nad zadržanými), *mať na niekoho linku* (mať na niekoho schválený odposluch od sudcu), *dať niekoho na uši* (odpočúvať niekoho), *pustiť perie* (povedať pravdu, priznať sa), *robiť ryžu* (brať úplatky). Takéto výrazy síce na prvý pohľad nie sú už jednoslovné, a teda črta „ekonomickosti“ profesionalizmov by tu mohla byť spochybnená. V skutočnosti sú to súčasne aj obrazné metaforické pomenovania, teda „ozdoby“ slovníka. V slovníku ich uvádzame ako samostatné heslá aj preto, že ide o ustálené, vopred „hotové“ spojenia. Sú všeobecne známe, resp. ináč nie je zaužívané neformálne pomenúvanie činností, ktorých významy uvádzame v zátvorke. Ide o frazeologické jednotky v policajnej reči. Tak ako civili majú všeobecne známe a zaužívané frazémy typu *ruka zákona*, *(robiť na niekoho) psie oči*, *slanú vodu chlípať* atď., v policajnom svete plnia rolu frazém vyššie uvedené viacslovné spojenia.

8. **Tvorením okazionalizmov**, čiže príležitostných slov, s ktorými sme sa stretli najmä v prípade, keď jedna skupina policajtov hovorila o druhej skupine policajtov (najmä výsmešne). Okazionalizmom je napríklad slovo *dol'avák* (policajt dopravnej polície) – vznikol jazykovou hrou z profesionalizmu *dopravák*. Také je aj pomenovanie *rýchla rota čipadejla* (jednotka rýchleho nasadenia). Takéto pomenovania majú však spravidla časové ohraničenie a môžu s odchodom konkrétnych používateľov mimo služby či do dôchodku zaniknúť. Ich ohraničenie je aj územné, nie sú všeobecne známe, dokonca môžu byť známe len malej skupine ľudí, napríklad na jedinom pracovisku. My sme však registrovali od našich

informátorov aj takéto pomenovania v snahe poskytnúť čo najkomplexnejší obraz toho, čo sa nám podarilo v osobných kontaktoch zmapovať.

9. **Preberaním z iných jazykov**, a to najmä v prípade medzinárodne používaných výrazov, ktoré sú ovplyvnené angličtinou. Príkladom je slovo *tazer/težer* (elektrický paralyzér). Treba však skonštatovať, že tento princíp sa pri policajných profesionalizmoch vyskytoval najmenej. Reč slovenských policajtov si teda „vystačí“ vo veľkej miere so slovenskými výrazmi a okrem ojedinelých anglicizmov v nej sem-tam možno zachytiť nanajvýš stopy maďarčiny vo vyjadrovaní policajtov na južnom Slovensku tak, ako sme na to už poukázali. Maďarsko-slovenské odlišnosti sa pritom javia skôr na úrovni častí slov (pripomíname výraz *mestskáš*), alebo doslovných prekladov (porov. výraz *medved'* – eskortný opasok, ktorý je v reči niektorých južnoslovenských policajtov označovaný ako *mackó*).

Všeobecne možno skonštatovať, že najvýraznejší princíp, ktorý sa pri tvorbe policajných profesionalizmov prejavil, je ekonomizácia (tvorenie kratších výrazov z oficiálne dlhších, napríklad z termínov), ako bolo vidno pri vytváraní policajných profesionalizmov na základe iniciálových skratiek, pri univerbizácii, derivácii, metonymii aj pri číselných vyjadreniach. Zároveň treba podotknúť, že v sledovanej zásobe pomenovaní z policajnej oblasti sa nachádzajú aj také profesionalizmy, ktoré nie sú unikátne len v tejto oblasti, ale sú používané aj v iných oblastiach, napríklad *fyzičky* (previerky fyzickej zdatnosti), *mešuge* (osoba s mentálnou poruchou) a iné.

## 2 POLICAJNÉ PROFESIONALIZMY OČAMI LINGVISTOV

Vyššie sme naznačili, že vďaka práci s policajnými profesionalizmami sme dospeli aj k posunu lingvistického poznania o tejto vrstve národného jazyka. V starších prácach o profesionalizmoch sa konštatuje, že profesionalizmy nemajú rozvinuté významové vzťahy s inými slovami vo svojom registri tak, ako napríklad slangové slová (typické pre zoskupenia ľudí na báze záujmových aktivít). Náš slovník, naopak, zachytáva všetky štyri významové súvislosti medzi slovami, ktoré sú známe z náuky o význame slov: viacvýznamovosť (polysémiu), formálnu totožnosť významovo nesúvisiacich slov (homonymiu), rovnosť významu rôznych výrazov (synonymiu), aj slová významovo opačné (antonymné, opozitné). Tieto už naznačené vzťahy medzi slovami stručne dokladáme na niekoľkých príkladoch.

### 1. Polysémia

Slovo *operačný* má dva významy: 1. operačný odbor (pracovisko s nepretržitou prevádzkou, na ktorom sa prijímajú telefonické oznamy od oznamovateľov) a 2. operačný dôstojník (príslušník PZ, ktorý sedí na operačnom odbore a prijíma telefonické oznamy od oznamovateľov a posielajú k nim policajné hliadky). Niekedy sa takéto viacvýznamovosť odкрýva až na báze prepojenia výrazov z rôznych policajných špecializácií. Napríklad slovo *parkúr* má jednak význam spojený so streleckou prípravou všetkých policajtov, jednak so špecifickou činnosťou psodov so psami. Tak jeden význam súvisí s nácvikom prebiehania a krytia sa v pudovej streľbe, druhý označuje cvičnú dráhu psodov s policajnými psami.



## 2. Homonymia

Vyššie sme už priblížili, ako môže vyzerat' štvornásobná homonymia na príklade slova *áčko*. Spomínali sme, že typickou kategóriou hesiel v Slovníku policajných profesionalizmov sú číselné názvy. Použijeme teda ešte jeden ilustračný príklad z tejto kategórie. Výraz *dvadsaťdvojka 1* označuje priestupok proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky (v zmysle § 22 zákona č. 372/1990 Zb.), kým v hesle *dvadsaťdvojka 2* ide o oprávnenie policajta odňať inej osobe zbraň (podľa § 22 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore). V oboch prípadoch bol teda výraz motivovaný paragrafom 22, pravda, vždy išlo o iný zákon a s ním spojené odlišné, nesúvisiace, významy.

## 3. Synonymia

Ide o jav, ktorý sa dá dobre využiť pri štylizácii súvislých textov. Ak sa venujeme napríklad tým istým osobám a nechceme sa opakovať, synonymia umožňuje striedavé využívanie rôznych slov pomenúvajúcich to isté. Tak napríklad v súvisi s označením nováčka v Policajnom zbore možno použiť raz slovo *bažant*, inokedy *kadet* či *myš*, alebo aj *ucho*. Zachytili sme aj viacero označení dopravného policajta ako *dopravák*, *lángošiar*, *palacinkár*, *trúbkar*, *vyberač*, *vymáhač*, *výkoňák*, *zmrzlinár*. Veľmi košaté synonymické rady tvoria v našom slovníku označenia omamných látok, čo zrejme súvisí s kreativitou ich užívateľov po celej krajine, pričom polícia to len registruje, aby dobre rozumela reči takýchto ľudí.

## 4. Antonymia

Aj tento vzťah protikladnosti či opačnosti funguje v našom slovníku a pomáha čitateľovi efektívne spoznávať výrazy rovno v dvojiciach. Do tejto skupiny patria napríklad opozitné dvojice *rovnomernosť* (rovnomerne rozvrhnutý služobný čas) – *nerovnomernosť* (služobný čas, ktorý sa niekedy viaže na nočnú službu, inokedy na dennú a nebýva plánovaný v rovnomerných intervaloch); *priestupkár* (vyšetrovateľ priestupkov) – *priestupca* (páchateľ priestupkov); *nepomaľované vozidlo* (služobné auto polície neoznačené typickými farbami a nápisom) – *pomaľované vozidlo* (služobné auto polície s typickým zeleno-bielym sfarbením karosérie a nápisom „polícia“); *mierenka* (mierená strelba s neobmedzeným časom na výstrel) – *inštinktívka* (strelba s krátkym primierením) a viaceré ďalšie.

## 3 DYNAMIKA POLICAJNÝCH PROFESIONALIZMOV

S dynamikou sa stretávame hlavne pri zákonoch, ktoré boli novelizované, a tým získali nové pomenovanie. Také sú napríklad profesionalizmy *efkova/géčko* ako označenia pre krádež vykonanú druhýkrát za obdobie 12 mesiacov a považuje sa za trestný čin krádeže. Je to trestný čin podľa § 212 ods. 1 písm. g) Trestného zákona. Predtým to bolo písmeno f), preto sa používalo pomenovanie *efkova*, po novelizácii zákona ide o písm. g), teda aktuálne sa používa výraz *géčko*.

Dynamika nastáva aj v prípade označenia dopravných prostriedkov, či predmetov, ktoré sa už nepoužívajú, napríklad *anton/zelený anton* (eskortné vozidlo/dodávka PZ SR). Dané vozidlo bolo určené na prepravu zadržaných osôb a malo zelenú farbu. K výrazom, ktoré sa prestali používať pre nepoužívanie daného predmetu, patrí aj slovo *federál*. Ide

o označenie pre dlhú bielu valcovitú mechanickú zbraň na boj zblízka, akú policajti používali za minulého režimu. Dnes sa používajú krátke elastické obušky čiernej farby.

Ďalšiu skupinu tvoria také profesionalizmy, ktoré používa skôr staršia generácia, avšak v súčasnosti sú už nahradené inými profesionalizmami. Taký je napríklad výraz *bumaška* ako služobný preukaz policajta PZ SR. Súčasný profesionalizmus uprednostňovaný mladšou generáciou policajtov je *služobák*. Premenou prešlo aj pomenovanie železničných policajtov. Tí boli v minulosti označovaní ako *osožáci* (podľa iniciálovej skratky OSOŽ – ozbrojená stráž oddielov železníc). V súčasnosti sú označovaní ako *železničiari*.

## ZÁVER

Predstavenie slovníka policajných profesionalizmov malo ambíciu ukázať, aká bohatá, pestrá a aj presná je práca policajtov. Naša vlastná skúsenosť z doterajšieho kreovania tohto slovníka je svedectvom o tom, ako málo nezasvätený človek o tejto náročnej a záslužnej práci vie bez toho, aby chcel preniknúť do verejnosti neprístupnej „trinástej komnaty“. Po dôkladnom ročnom lingvistickom výskume, ktorého materiálové ukážky sme tu predstavili, sa v nádeji o posilnenie harmonického kooperatívneho vzťahu medzi zasvätenými odborníkmi z tejto profesie a laikmi obraciame na akademické pracovisko – Akadémiu PZ, aby sme spojili sily pri finalizácii tohto dielka.

Sme presvedčení, že priblíženie „povolenej“ časti tejto profesie vonkajšiemu svetu vo finálnej podobe slovníka podporí zbližovanie verejnosti s touto profesionálnou skupinou a súčasne aj zbližovanie príslušníkov rôznych odborov bezpečnostných zložiek vzájomne. Slovník môže zároveň prispieť k rýchlejšej adaptácii nového príslušníka PZ SR v policajnej praxi. Ide teda o jazykové dielo s viacstranným potenciálom na posilnenie vzájomného rešpektu a úcty prostredníctvom optimálneho vzájomného poznania.

*Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu APVV 18-0176 Sociálna inklúzia kultiváciou používania jazyka.*

## Literatúra

ĎURČO, P. a kol. 2007. *Bezpečnostnoprávna terminológia*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru v Bratislave. 176 s. ISBN 978-80-8054-406-5.

KAVKA, M., ŠKRABAL, M. 2018. *Hacknutá čeština. Neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*. Brno: Jan Melvil publishing. 272 s. ISBN 978-80-7555-058-3.

MISTRÍK, J. a kol. 1993. *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava: Obzor. 513 s. ISBN 80-215-0250-9.

*Slovník cudzích slov online*. [online] Dostupné z: <<http://www.mojslovník.sk/>>

*Veľký slovenský nárečový slovník*. [online] Dostupné z: <<http://slovník.dovrecka.sk/narecovy-slovník/sarisske-narecie>>

**Key words:** police professionalisms, citizen science, language picture of the police world, dynamics, social inclusion.

## Summary

In the article we present the project of the Dictionary of Police Professionalisms. We reveal the ways of its creation through the so-called "Citizen Science" and we approach the goals of this work with the expected effects. In the study, we present a rich illustrative material of the dictionary to show to readers the language picture of the police world. We link material illustrations with the linguistic illustration of the ways in which such words are formed and with the interpretation of their usefulness for users. Based on the presented analysis and interpretation, we state that the Dictionary of Police Professionalisms will support the rapprochement of the public with this professional group and, at the same time, will sustain the rapprochement of members of various departments of the security forces themselves. At the same time, the dictionary can contribute to a faster adaptation of new members of the Police Force in police practice.

*prof. PhDr. Oľga Orgoňová, CSc.  
Univerzita Komenského v Bratislave  
Filozofická fakulta  
Katedra slovenského jazyka  
Gondova 2, 811 02 Bratislava  
e-mail: olga.orgonova@uniba.sk*

*PhDr. Perla Bartalošová, PhD.  
Univerzita Komenského v Bratislave  
Filozofická fakulta  
Katedra slovenského jazyka  
Gondova 2, 811 02 Bratislava  
e-mail: bartalosov13@uniba.sk*

Recenzenti: pplk. doc. Mgr. Iveta Nováková, PhD.,  
mjr. PhDr. Elena Nikolajová Kupferschmidtová, PhD.